

This document has been downloaded from
Tampub – The Institutional Repository of University of Tampere

Publisher's version

Authors: Kallio Kirsi Pauliina
Name of article: Lasten ja nuorten epäsuoran kohtaamisen etiikka
Name of work: Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka
Editors of work: Lagström Hanna, Pösö Tarja, Rutanen Niina, Vehkalahti Kaisa
Year of publication: 2010
ISBN: 978-952-5464-64-1
Publisher: Nuorisotutkimusseura
Pages: 163–187
Series name and number: Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 101
Discipline: Social sciences / Other social sciences
Language: fi

All material supplied via TamPub is protected by copyright and other intellectual property rights, and duplication or sale of all part of any of the repository collections is not permitted, except that material may be duplicated by you for your research use or educational purposes in electronic or print form. You must obtain permission for any other use. Electronic or print copies may not be offered, whether for sale or otherwise to anyone who is not an authorized user.

LASTEN JA NUORTEN EPÄSUORAN KOHTAAMISEN ETIIKKA

Kirsi Pauliina Kallio

Lasten ja nuorten empiirinen tutkimus voidaan jakaa karkeasti kahtia sen suhteen, miten tutkija tai tutkimusryhmä aineistoa kerätessään ja sitä käsitellessään kohtaa tutkimuskohteensa. Viimeisten parinkymmenen vuoden aikana suosituksi tulleissa laadullisissa, etnografisesti suuntautuneissa tutkimusmenetelmissä lapset ja nuoret kohdataan suoraan – tutkija siis työskentelee kentällä heidän kanssaan, rinnallaan tai heitä etäämpää havainnoiden. Niin ikään terveyden, oppimisen tai fysiologian tutkimuksessa tutkijan ja tutkittavan välinen suhde on pääasiassa suora, koska tutkimusaineistoa kerätään lapsista itsestään. Erilaisten dokumenttiaineistojen, rekisteritietojen ja tilastojen analysointiin perustuva tutkimus sen sijaan kohtaa lapset ja nuoret pääasiassa epäsuorasti. Tutkija ei välttämättä koskaan kohtaa tutkimuksensa kohteita sen enempiä fyysisesti kuin virtuaalisestikaan vaan tutkii lähinnä heitä koskevia, yleensä muuhun tarkoitukseen koottuja tai tuotettuja aineistoja.

Suoriin ja epäsuoriin tutkimusmenetelmiin liittyvät eettiset kysymykset ovat hieman erilaisia. Siinä missä edellisissä korostuu *lapsen ja nuoren* kohtaamisen ja hänen kanssaan työskentelyn etiikka, on jälkimmäisissä keskeisemmällä sijalla *tietojen* kohtaamisen eli aineistojen keräämisen, tulkittamisen ja käyttämisen eettisyys (miten tietoja tulkitaan, keiden näkemysten pohjalta lapsesta kerrotaan, mihin lasta koskevat tiedot suhteutetaan, millä tavoin tietoja julkistetaan jne.). Myös tutkimuslupien ja -suostumusten suhteen tutkija joutuu erilaisten haasteiden eteen.

Tässä luvussa keskitytään pohtimaan epäsuorien aineistojen keräämiseen, tulkittamiseen ja käyttämiseen liittyviä eettisiä kysymyksiä sosio-kulttuurispatiaalisen lapsuudentutkimuksen kontekstissa (Holloway & Valentine, 2000; Hopkins & Bell, 2008). Tarkastelun kohteena ovat pääasiassa laadulliset tutkimustavat, joissa tutkimuksen kohteena olevat lapset ja nuoret eivät näyntyä

”kasvottomina” ikäluokkansa tai muun kategorian edustajina vaan ovat läsnä yksilöinä ja henkilöinä. Tutkimuslupia ja -suostumuksia koskeva keskustelu soveltuu myös sellaisen suoraan kohtaamiseen perustuvan tutkimuksen etiikan pohdintaan, missä tutkimuseettisten kysymysten käsitteleminen lasten kanssa ei näyttäydy mielekkäänä. Tällä tarkoitatan tutkimusta, jonka kohteina tai informantteina toimivat henkilöt eivät tutkijan arvion mukaan voi ymmärtää tutkimuksen luonnetta tai tarkoitusta riittävästi voidakseen ottaa siihen kantaa. Lapset, kuten aikuisetkaan, eivät ole aina kompetentteja arvioimaan tutkimuksen eettisiä kysymyksiä ja ottamaan vastuuta osallistumisestaan tai itseään koskevien tietojen käytöstä. Tällöin tutkimuseettisiä kysymyksiä voi olla mielekkäämpää pohtia epäsuoran tutkimussuhteen kautta.

Ennen epäsuoriin kohtaamisiin perustuvan tutkimuksen erityisten tutkimuseettisten kysymysten käsittelemistä käyn lyhyesti läpi, miten eettiset kysymykset ilmenevät tutkimuksen eri vaiheissa. Samalla esittelen näkökulmat, joista tutkimuksen eettisyyttä tässä luvussa lähestytään ja tuon esille niitä metodologisia lähestymistapoja, joihin käsitykseni tutkimuksen etiikasta perustuvat. Tukeudun tarkastelussani pääasiassa ihmismaantieteessä käytyihin tutkimusetiikkaa koskeviin keskusteluihin, jotka ovat pitkälti yhteneviä sosio-kulttuurisen lapsuudentutkimuksen eettisen problematiikan kanssa. Se tosiseikka, että tutkimuksen kohteena olevat henkilöt ovat lapsia tai nuoria, vaikuttaa toki jonkin verran siihen, miten aineistoja voidaan kerätä, analysoida ja käyttää eettisesti, vaikkakaan lasten ja aikuisten kategorinen erottelu tutkimuksen kohteina tai sen osallisina ei aina ole yhtä tarpeellista (vrt. Strandell tässä teoksessa). Kuten moni muukin lapsuuden kysymyksistä kiinnostunut maantieteilijä, olen ottanut tämän huomioon kiinnittäessäni yleistä etiikka-keskustelua lapsuuden tutkimukseen (Katz 2004).

Johdatuksen jälkeen siirryn tarkastelemaan epäsuorien suhteiden luomiseen eli suostumusten ja tutkimuslupien hankkimiseen ja tutkimuskohteen määrittämiseen liittyviä eettisiä kysymyksiä ja käytännön ongelmia. Kun suhde tutkittavaan ei rakennu suoran kohtaamisen kautta, on tutkimusprosessissa etsittävä muita keinoja päästä tutkittavia koskevien tietojen äärelle hyvää tutkimustapaa noudattaen. Myös eettinen vastuu jakautuu eri tavalla tutkimuksessa, jossa tutkittavaa itseään ei voida toimijana sisällyttää tutkimuksen yhdeksi osapuoleksi. Aineistojen keräämiseen kohdistuvan pohdinnan jälkeen esittelen muutamia tutkimusstrategioita, joiden avulla epäsuoran suhteen väistämättä synnyttämää etäisyyttä tutkijan ja tutkittavan välillä voidaan kaventaa. Nämä strategiat auttavat myös sijoittamaan lasta ja nuorta koskevaa tietoa erilaisiin

tulkintakehyksiin. Lopuksi pohdin tutkijan suhdetta itseensä tiedon tulkitsejana, totuuksien tuottajana ja yhteiskunnallisen keskustelun kävijänä.

Refleksiivinen tutkimustapa tutkimuseettisenä periaatteena

Aineistojen keräämiseen ja analysointiin sekä tutkimusprosessissa syntyvän tiedon käyttämiseen liittyvät periaatteelliset eettiset kysymykset ovat pitkälti samanlaisia kaikessa ihmistieteellisessä tutkimuksessa. Eri tutkimusperinteissä ja tieteenaloilla kysymykset toki painottuvat eri tavoin, riippuen siitä millaista empiiristä tutkimusta tyypillisesti harjoitetaan ja mitä aiheita tutkimuksen kohteiksi valitaan (Mauthner ym. 2002; May 2002; Padgett 2004; Seale ym. 2004; Shaw 2008). Tutkijan ja tutkittavien välistä suhdetta on pohdittu erityisesti feministisen, postkolonialistisen ja queer-tutkimuksen piirissä. Tämä johtunee pitkälti siitä, että toiseudesta nousevat näkökulmat asettavat tutkijan väistämättä henkilökohtaiseen suhteeseen sekä tutkimuksen aiheen että sen kohteena olevien henkilöiden kanssa. Näistä lähtökohdista ponnistavassa ihmismaantieteen tutkimuksessa kenttätöön ja tutkijan position kysymyksiä on pohdittu erityisen runsaasti. Samankaltaista keskustelua löytyy muidenkin sosio-kulttuuristen tutkimusorientaatioiden, kuten antropologian ja etnografisesti suuntautuneen sosiologian piiristä.

Maantieteessä – mukaan lukien teoreettisesti suuntautuneen ihmismaantieteen tradition – tutkimus rakentuu yleensä empiiristen aineistojen parissa työskentelylle. Luonteenomaista maantieteelliselle tutkimukselle on laajojen aineistojen kerääminen, tapahtuipa aineistonkeruu sitten pölyttyneessä arkistossa, arkisessa kaupunkitilassa, internetin keskustelupalstoilla tai tietyin perustein valikoidussa kulttuurisesti, poliittisesti tai taloudellisesti merkittävässä paikassa. Tämä johtuu pitkälti siitä, että maantieteen tutkimus ei jakaudu selvärajaisesti luonnon ja ihmisten tutkimukseen vaan tiloja ja paikkoja lähestytään kokonaisvaltaisesti. Empiirisen tutkimuksen keskeisestä roolista johtuen ei siis ole yllättävää, että poliittis-feministisen maantieteen piirissä virinneen tutkimuseettisen keskustelun keskiössä ovat kenttätö ja tutkija itse.

Keskustelua tutkimuksen eettisistä kysymyksistä herättelivät maantieteen piirissä 1990-luvulla muiden muassa Cindi Katz (1991, 1992), Kim England (1994), Gillian Rose (1997) ja Gill Valentine (1998), jotka lähestyivät tiedon situationaalisuuteen, tutkijan ja tutkittavien positiioihin, tutkijan refleksiivisyyteen ja tutkimuksen henkilökohtaisuuteen liittyviä kysymyksiä oman

tutkimustyönsä kriittisen tarkastelun kautta. Pohdinta oli pitkälti epäonnistumisen kokemusten kirjoittamaa ja oikeudenmukaisuuden merkitystä korostavaa. 2000-luvulle tultaessa keskustelu on jatkunut samojen teemojen parissa moniäänisenä (Valentine 2003; Popke 2006). Ihmismaantieteellisessä tutkimuksessa ei yleensä pyritä erittelemään tietyille tutkimusalueille tai tiettyihin teemoihin liittyviä kysymyksiä vaan tutkimuksen tekemisen etiikkaa pohditaan yleisellä tasolla – samaan tapaan kuin poststrukturalistisessa, postkolonialistisessa ja feministisessä tutkimuksessa yleisemminkin. Näkökulmat soveltuvat näin ollen hyvin myös lapsuudentutkimuksen etiikan tarkasteluun. 2000-luvulla keskustelut ovat tosin eriytyneet siten, että myös lapsuuden tutkimuksen eettisiä kysymyksiä käsitellään toisinaan omana ongelmakenttänä (Matthews, Limb & Taylor 1998; Jones 2001; Valentine 2003; Hopkins 2007; Bell 2008; Griffith 2008; Hopkins & Bell 2008; Morrow 2008). Yleisen tason eettiset kysymykset koskettavat lapsuuden ja nuoruuden tutkijoita siinä missä muitakin maantieteilijöitä, joten en pyri seuraavassa tekemään eroa näiden tarkastelujen välille.

Tutkimuksessa, jonka kohteet määrittyvät jonkin (alistavan) valtarakenteen kautta – kuten sukupuolen, rodun, sukupolven, luokan, seksuaalisen suuntautumisen tai kolonialistisen asetelman näkökulmasta – pyritään tyypillisesti näiden valtarakenteiden tunnistamiseen, osoittamiseen, kriittiseen analysointiin ja lopulta purkamiseen erilaisin keinoin (esim. foucaultlainen diskursiivinen kritiikki, Foucault 2003: 6–8; Kallio 2009). Tämän kaltaista tutkimusta tehdessään monet tutkijat ovat päätyneet tutkittavien ja tutkijan positiioihin liittyvien ongelmien äärelle. Positionaalisuus, joka on hankalasti läsnä paitsi valtarakenteiden tutkimuksessa, myös kaikessa muussa ihmistieteellisessä tutkimuksessa, rakentuu tutkijan ja tutkittavien välisten asemaerojen kautta. Näitä eroja määrittelevät muiden muassa tutkijan ja tutkittavien erilaiset sosiaaliset, kulttuuriset, tilalliset, taloudelliset ja poliittiset asemat, joiden kautta jokainen ihminen elää elämäänsä ja tulkitsee kohtaamiaan asioita. Toisinaan positionaalisuutta käsitellään myös elämänhistorian käsitteen avulla, joka auttaa lähestymään tätä problematiikkaa yksityisestä julkiseen päin.

Positionaalisuuden ongelma voi rakentua kahdesta suunnasta. Yhtäältä tutkijan ja tutkittavan positiot voivat osoittautua ongelmallisiksi, koska ne ovat rakenteellisesti erilaisia. Ellei tutkija ole hierarkkisesti vahvemmassa asemassa kuin tutkittava, on hän tutkimusasetelmassa kuitenkin jollakin tapaa 'toisella puolella'. Esimerkiksi homoseksuaalisesti suuntautuneiden nuorten alistettua asemaa Suomessa tarkasteleva aikuinen heterotutkija on lähtökohtaisesti valtaa-

pitävien puolella, koska hän on saavuttanut aseman yhteiskunnan täysivaltaisena jäsenenä ja hänen seksuaalinen identiteettinsä on rakentunut vallitsevien normien mukaiseksi. Tutkija joutuu siis lähestymään tutkimuskohdettaan tämän rasitteen lävitse. Toisaalta, jos tutkija puolestaan itse kuuluu seksuaalivähemmistöön, törmää hän positionaalisuuden kautta henkilökohtaisuuden ongelmaan. Tutkija ei voi poistaa tähän valtasuhteeseen liittyviä *omia* kokemuksiaan ja käsityksiään tutkimuksestaan vaan joutuu katselemaan tutkimuksensa kohdetta niiden synnyttämän prisman lävitse. Molemmissa tapauksissa tutkimusaineistossa ilmenevät asiat voivat vinoutua tutkijan tekemissä tulkinnoissa hänen positionsa vääristäminä (England 1994).

Hierarkkisiin valta-asetelmiin liittyvät eettiset ongelmat ovat erittäin vaikeita käsitellä niin, että niiden vaikutus tutkimuksen tuloksiin voitaisiin täysin poistaa. Esimerkiksi geopolitiiseen epätasapainoon ja epäoikeudenmukaisuuteen keskittyvä tutkimus, jossa käsitellään alistavia valtarakenteita ja niiden seurauksia, on lähtenyt usein liikkeelle geopolitiisesti hyväosaisten tutkijoiden aloitteesta. Kun länsimainen valkoihoinen mies lähtee tutkimaan afrikkalaisten tyttöjen seksuaalista kulttuuria, on kolonisoivan tutkimusotteen rakentumisen riski suuri (Kesby 2005). Erinomaista on, jos tutkimusta voidaan tehdä yhteistyössä eri kulttuuripiireistä tulevien, ja mahdollisesti myös paikallisten, tutkijoiden kanssa (Kesby ym. 2006). Yhteistyö ei poista tutkijoiden ja tutkittavien asemaeroja, mutta auttaa ymmärtämään ja suhteellistamaan niitä paremmin.

Kuten hierarkkisesta valta-asetelmästä toteutetun tutkimuksen rakenteelliset alistussuhteet, myös tutkimuksen henkilökohtaisuus voi vaikuttaa tutkimuksen tekemiseen hyvin konkreettisesti. Anglo-amerikkalaisissa kriittisen ja radikaalin maantieteen perinteissä akateeminen tutkimus on kulkenut käsi kädessä yhteiskunnallisen osallistumisen ja vaikuttamisen kanssa. Tutkimushankkeet kiinnittyvät usein suoraan tai epäsuorasti meneillään oleviin yhteiskunnallisesti merkittäviin liikkeisiin tai ovat osa laajempaa projektia, jossa toteutetaan myös suoraa demokratiaa (Vanderbeck 2010). Tutkija toimii näin paitsi intellektuellin, myös aktivistin tai muun yhteiskuntavaikuttajan roolissa, jotka molemmat sisältyvät hänen positioonsa. Tämä positio ei välttämättä lainkaan helpota tutkimuksen tekemistä, koska tutkijan on tunnistettava oma asemointinsa paitsi suhteessa itseensä ja tutkittaviinsa, myös tiedeyhteisön, yhteiskunnallisten liikkeiden ja politiikan toimijoiden suuntaan. Tällaisessa tilanteessa tutkijan henkilökohtainen elämä voi asettua jopa osaksi tutkimuseettistä kamppailua ja muokata näin konkreettisesti tutkimusta tiettyyn suuntaan (Valentine 1998).

Positionaalisuudesta syntyviin tutkimuseettisiin ongelmiin on pyritty vastaamaan itsereflektiolla, suhteellistamisella ja tietoisella välitiloihin asettumisella (*betweenness*) (Katz 1992; May 2002, 311–394). Voidakseen kohdata tutkimuksensa kohteet ja osallistajat mahdollisimman oikeudenmukaisesti, mutta tavoittelematta objektiivisuutta sanan perinteisessä merkityksessä, tulee tutkijan tarkastella kriittisesti sekä omaa että tutkittaviensa asemaa niissä valtasuhteiden verkoissa, joita tutkimuskohteeseen liittyy. Myös samankaltaisten tapauksien tutkiminen eri konteksteissa sekä yhden tapauksen tutkiminen eri menetelmillä ja erilaisten tietokäsitysten kautta auttaa tutkijaa positioimaan itseään ja tutkittaviaan suhteessa erilaisiin mikro- ja makrotason ilmiöihin. Reflektointia tulee tehdä kaikissa tutkimuksen vaiheissa: tutkimuskysymyksiä asetettaessa, kenttätöitä toteutettaessa, aineistoa käsiteltäessä, analysissä, tuloksia raportoitaessa ja niitä sovellettaessa. Näin tutkija pääsee käsittelemään positionaalisuudesta johtuvia vinoutumia ja näkökulmaeroja mahdollisimman monipuolisesti.

Refleksiivisyys on hyvä väline positionaalisuuden käsittelyyn, mutta sen avulla ei pystytä kuitenkaan kokonaan ratkaisemaan tutkijan ja tutkittavien erilaisten elämänhistorioiden synnyttämiä tutkimuseettisiä ongelmia. Positionaalisuuden pulmat kietoutuvat yhteen toisen tutkimuseettisesti merkittävän tekijän kanssa, jota kutsutaan tiedon situationaalisuudeksi. Koska tutkija ei voi koskaan täysin asettua tutkimukseensa osallistuvien tai sen kohteina olevien henkilöiden asemaan, on hänen mahdotonta tietää varmasti, mitä tutkittavat milläkin ilmaisullaan tai teollaan tarkoittavat. Tutkittavien itse tuottamat ja heitä koskevat tiedot (*knowledges*) ovat siten aina ”tilanteisia”. Ne ovat rakentuneet suhteessa elinaikaan, asuinpaikkaan, sukupuoleen, sukupolveen, etniseen kulttuuriperimään, poliittiseen järjestelmään ja niin edelleen. Tutkittavat myös ilmaisevat tietojaan suhteessa tiedon kuulijaan ja tietojen välittämisen tilanteeseen, jotka kumpikaan eivät ole koskaan neutraaleja (vrt. Suoninen & Partanen 2010). Tutkimusaineistoja kerätessään, käsitellessään ja analysoidessaan on tutkijan siis pyrittävä tekemään mahdollisimman tarkasti selkoa siitä, mistä aineistoissa ilmenevät tiedot rakentuvat, mitä vasten niitä on ilmaistu ja miten tutkijan oma positio vaikuttaa tietojen merkitysten avautumiseen (Rose 1997).

Tutkijan, tutkimukseen osallistuvien henkilöiden ja tutkimuksen kohteiden välisiin valtasuhteisiin liittyvät eettiset kysymykset eivät raukea, kun empiirinen tutkimustyö on tehty ja analyysi laadittu. Tutkimuksessa tuotettujen näkemysten raportoiminen ja uusintaminen – tulosten julkaiseminen,

näkemyksen käyttäminen tutkimuksen ja opetuksen perustana, tutkimustiedon ottaminen ilmiötä koskevien tarkastelujen lähtökohdaksi – vaatii myös eettistä harkintaa. Akateemisen tutkimuksen tehtävä on tuottaa uutta tietoa eli muuttaa tai haastaa vallitsevia käsityksiä jostakin ilmiöstä. Toisin sanoen tutkimuksessa tuotetaan aina tietynlaisia *totuuksia*, jotka alkavat elää omaa elämäänsä tutkimuksen jälkeen. Näiden totuuksien merkitykset ja vaikutukset voivat olla monenlaisia, esimerkiksi tahattomasti alistussuhteita synnyttäviä tai tiettyjä tahoja voimaannuttavia. Vastuu tutkimuksen vaikutuksista ei ole yksin tutkimuksen tekijöillä vaan myös tiedon hyödyntäjillä ja soveltajilla. Tutkija ei kuitenkaan ole vapaa siitä vastuusta, joka sisältyy uuden tiedon ja sen pohjalta rakentuvien totuuksien tuottamiseen.

Positionaalisuuden, tiedon situationaalisuuden ja tutkimuksen henkilökohtaisuuden aspektien tunnistaminen sekä refleksiivisen tutkimustavan omaksuminen antavat nähdäkseni hyvät perusvälineet nuoriso- ja lapsuudentutkimuksen eettisten kysymysten käsittelyyn. Vaikka tämä tutkimuseettinen ”työkalupakki” onkin rakentunut pääasiassa suorassa vuorovaikutuksessa tehdyn tutkimuksen piirissä, voidaan sitä soveltaa myös epäsuoriin tutkimustilanteisiin, joissa nimenomaan lapsia ja nuoria koskeva tieto ja tutkijan kyky käsitellä sitä ovat keskeisessä roolissa. Tutkimuksen kaikissa vaiheissa on tärkeää pitää mielessä, että sekä tutkijan ja tutkimusryhmän näkökulmat että tutkittavien ja muiden tutkimusmateriaaleja tuottavien tahojen tiedot ovat erilaisten sosiaalisten, kulttuuristen, poliittisten ja taloudellisten rakenteiden läpäisemiä ja näin ollen suhteellisia. Eettisesti kestävässä tutkimuksessa tätä suhteellisuutta ei pyritä lakaisemaan maton alle, vaikka siitä seuraisikin vaikeita kysymyksiä, vaan se tunnistetaan tutkimuksen yhdeksi keskeiseksi tekijäksi.

Epäsuorien tutkimusmenetelmien erityinen etiikka lapsuudentutkimuksessa

1980-luvun lopulla virinneen sosio-kulttuurisen lapsuudentutkimuksen paradigman myötä lasten ja lapsuuden tutkimuksen keskiöön ovat asettuneet lasten suoran kohtaamisen kysymykset. Erityisesti laadullisessa tutkimuksessa pidetään tärkeänä, että tutkija tai tutkimusryhmä on aineistonkeruussaan suhteessa suoraan lapsiin, ei ainoastaan heidän vanhempia ja institutionaalsiin auktoriteetteihin. Myös suostumuksen kysyminen itse lapsilta, lasten ottami-

nen konkreettisesti mukaan tutkimuksen tekemiseen ja heidän käyttämisensä apuna aineistojen analysoimisessa on tullut varsin yleiseksi.

Jo vuonna 1996 *Children & Society* -lehdessä julkaistu tutkimuseettisiin kysymyksiin pureutuva monitieteinen artikkelisarja tuo selvästi näkyviin näitä trendejä, jotka ovat sittemmin vain voimistuneet (Sinclair 1996; Morrow & Richards 1996; Alderson & Goodey 1996; Hood, Kelley & Mayall 1996; Hill, Laybourn & Borland 1996; Mahon, Glendinning, Clarke & Craig 1996; Ireland & Holloway 1996). Lasten oman ääneen kuulemista ja heidän osallisuuttaan korostava näkökulma onkin muotoutunut 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä lähes itsestään selväksi lapsuuden tutkimuksen menetelmien lähtökohdaksi (Barker & Weller 2003; Balen ym. 2006; Bell 2008; Morrow 2008; Meghan 2009). Samalla epäsuoraan kohtaamiseen perustuvaan tutkimukseen on alkanut piirtyä vanhanaikaisuuden leima. Lapsuuden epäsuoriin kohtaamisiin perustuvaa tutkimusta ei juuri tuoda esiin positiivisessa valossa, varsinkaan tutkimuksen eettisiä kysymyksiä käsiteltäessä.

Aina ei lapsiin tai lapsuuteen liittyviä kysymyksiä ole kuitenkaan mielekästä tutkia lasten kanssa tai heidän parissaan. Esimerkiksi diskurssianalyttinen tutkimus, jonka tavoitteena on selvittää tiettyjä lapsuuden genealogioita eli lapsuuden merkityksellistymisen pitkäaikaisia kehityskulkuja, ei välttämättä hyödy lasten suorasta kohtaamisesta. Lapsuuden tapahtumien, lapsiin kohdistettujen toimenpiteiden ja heitä koskevan päätöksenteon tutkimukseen soveltuvat paremmin dokumenttiaineistot, joita lapsista on laadittu pitkän ajan kuluessa, sekä heidän elinaikanaan tehtyjä yleisiä yhteiskunnallisia linjauksia ja uudistuksia koskevat materiaalit. Lasten ottaminen mukaan tutkimukseen voi toisinaan olla tämän tyyppiselle tutkimukselle jopa haitallista ja eettisesti kestämatöntä, koska se korostaa tietynlaisten lapsuuksien luonnollisuutta ja työntää samalla toisenlaisia lapsuuksia taka-alalle – ja vaikeuttaa näin ”alistetujen tietojen” esille tuomista (Foucault 2003; Kallio 2009).

Ellei lapsen suoraan kohtaamiseen ole mahdollisuutta tai se ei muutoin näyttäydy mielekkäänä vaihtoehtona, on tutkimuksen kohteena olevia lapsia ja lapsuuksia koskevat eettiset kysymykset ratkaistava yksinomaan aineiston keruussa sen käsittelyssä ja analysoinnissa – ilman vuorovaikutteista suhdetta lapsi-informantteihin. Tutkimusaineistona käytetään yleensä pääasiassa lapsesta laadittuja dokumenttiaineistoja (esim. sairauskertomukset, henkilökohtaiset opetussuunnitelmat, valokuvat). Jos käytettävissä on lisäksi lapsen itsensä tuottamia niin kutsuttuja luonnollisia aineistoja, kuten päiväkirjoja, kirjeitä, piirroksia tai äänitteitä, saadaan tutkimukseen niiden kautta kuuluviin myös

lapsen omaa ääntä. Näidenkin aineistojen välittämä kuva lapsesta on kuitenkin erilainen kuin suorassa vuorovaikutuksessa syntyvä ja tulee uudelleentulkituksi tutkijan analysoidessa aineistoa sen syntymisen ulkopuolelta.

Tämän kaltaisessa tutkimuksessa lapset ja nuoret ovat tutkijalle tai tutkimusryhmälle olemassa ainoastaan aineistojen kautta, eikä tutkija tutkimustaan tehdessään ole lapselle olemassa muutoin kuin omassa mielessään. Elleivät käytetyt aineistot ole hyvin vanhoja, saattavat tutkitut lapset ja nuoret toki päätyä tutkimuksen tulosten äärelle myöhemmin elämässään ja luoda näin puolestaan epäsuoran suhteen tutkijaan. Tämä varsinaisen tutkimusprosessin jälkeinen kohtaaminen ei kuitenkaan voi määritellä tutkijan suhtautumista tutkimuskohteeseen tutkimuksen aikana. Tutkijan tai tutkimusryhmän on löydettävä tapa tehdä oikeutta tutkimuksensa kohteille varsin itsenäisesti. Arvioinnissa ei voida hyödyntää tutkijan omien havaintojen ja lapsen tai nuoren kanssa käydyin vuorovaikutuksen suoma tukea – mikä ei toki sekään yksin ratkaise tiedon tuottamiseen liittyviä tutkimuseettisiä kysymyksiä (Rose 1997).

Kuinka siis kohdata lapsi tai nuori ihmisenä ”oikein”, kun tarjolla on vain muiden kuin heidän itsensä tuottamia kuvailuja ja määritelmiä? Miten välttää ottamasta tutkittavaa tutkimuksen kohteeksi ja välineeksi tavalla, joka loukkaa hänen henkilöön ja ihmisarvoaan tai asettaa häntä koskevat tiedot ristiriitaan hänen omien kokemustensa ja näkemystensä kanssa? Miten käsitellä tutkijan ja tutkittavan asemaeroista koituvia ongelmia suhteessa kaikkiin niihin tahoihin (positionaalisuuden ongelma), jotka tutkittavaa koskevaa tilanteista tietoa ovat tuottaneet (kysymys tiedon situationaalisuudesta)? Entä millaista refleksiivisyyttä tutkijan tulisi harjoittaa oman positionsa osalta suhteessa erilaisiin asiantuntijatietoihin, vanhempien näkemyksiin ja tutkittavan omaan ääneen, joka sekin aineistoista pilkahtelee esiin eri tavoin? Näiden kysymysten käsittelyyn pyrin seuraavissa kappaleissa tarjoamaan joitakin näkemyksiä ja konkreettisiakin välineitä.

Tutkimuskohteen eettinen lähestyminen

Ensimmäinen askel empiirisen tutkimuksen suunnittelussa on löytää eettisesti kestävä tapa lähestyä tutkimusympäristöä ja tutkimuksen kohteita (Miller & Bell 2004). Nykyisten suositusten mukaan sekä tutkimukseen osallistuvilta tai sen kohteena olevilta lapsilta että heidän edunvalvojiltaan – viitaten huoltajiin sekä joissakin tilanteissa lapsen etua valvoviin ammattilaisiin – on pyydettävä

tavalla tai toisella suostumus tutkimuksen tekemiseen. Tämän lisäksi tarvitaan myös tutkimuspaikan ja mahdollisesti siellä toteutettuja tutkimuksia valvovan tahon lupa. Eettisesti valvutuneen tutkijan ja tutkimusryhmän on siis pohdittava varsin tarkkaan, miltä kaikilta tahoilta suostumus ja tutkimuslupa lasta koskevien tietojen keräämiseen, analysoimiseen ja raportoimiseen tulee hankkia.

Sosio-kulttuurisessa lapsuudentutkimuksessa on tuotu erityisen voimakkaasti esille tarvetta ottaa lapset konkreettisesti mukaan tutkimuksen tekemiseen siten, että heille tehdään ymmärrettäväksi mistä tutkimuksessa on kysymys ja annetaan näin aidosti myös mahdollisuus kieltäytyä osallistumasta tutkimukseen (ks. esim. James & Prout 1990; Morrow & Richards 1996). Aina ei kuitenkaan ole mahdollista tai edes eettisesti kestävää asettaa lapsia ja nuoria ottamaan vastuuta itseään koskevan tutkimuksen etiikasta tai ainakaan aloittaa suostumuksen kysymistä heiltä itseltään. Pienet lapset eivät ole kompetentteja arvioimaan, mistä vaikkapa heitä koskevan politiikan, suunnittelun ja päätöksenteon tutkimuksessa on kysymys. Suostumuksen kysyminen heiltä itseltään tämän kaltaiseen tutkimukseen voi siis olla jopa epäeettistä, mikäli sen ajatellaan ”oikeuttavan” tutkimusta. Vaikka suora kohtaaminen siis olisikin periaatteessa mahdollista, on toisinaan parasta pitäytyä epäsuorassa suhteessa lapsiin ainakin tutkimuksen alkuvaiheessa. Tutkimuksen edetessä heiltä voidaan mahdollisuuksien mukaan tiedustella suostumusta niiden tutkimusvaiheiden osalta, joita he tutkijan näkemyksen mukaan ovat kykeneviä arvioimaan – mikäli lapset siis ylipäätään ovat tutkijan tavoitettavissa.

Kuten edellisissä luvuissa on tullut esille, useat alaikäisiä koskevat tutkimusasetelmat edellyttävät huoltajan suostumusta. Ennen kuin tutkija kuitenkaan pääsee esittelemään tutkimustaan kohderyhmänsä huoltajille, on hänen yhteystietoja saadakseen usein lähestyttävä ensin lasten ja nuorten asioita käsitteleviä ja niistä ammattinsa puolesta vastaavia tahoja eli hoitajia, opettajia, lääkäreitä, sosiaalityöntekijöitä ja muita ”lapsuuden ammattilaisia”. Lähestyminen tapahtuu tyypillisesti jonkin instituution, kuten koulun, neuvolan, sairaalan tai sosiaali-aseman kautta, missä tehdyn alustavan sopimuksen pohjalta tutkija saatetaan ohjata ottamaan yhteyttä kunnan ja/tai sairaanhoitopiiriin eettiseen toimikuntaan. Empiirisen tutkimuksen käynnistäminen koulussa tai neuvolassa edellyttää usein ainakin yhden tällaisen toimikunnan päätöstä.

Kunnilla ja sairaanhoitopiireillä voi olla moniammatillisia tutkimuseettisiä toimikuntia, joiden tehtävänä on käsitellä niiden toimialueella toteutettujen

tutkimusten eettisiä kysymyksiä. Toimikuntien kokoonpano vaihtelee, mutta sisällöllisesti lasten ja nuorten tutkimuksesta vastaavat elimet koostuvat pääasiassa eri sektoreille erikoistuneista terveyden, kasvatuksen ja sosiaalialan ammatillisista asiantuntijoista. Kulttuuri-, hallinto- tai yhteiskuntatieteellistä asiantuntemusta toimikunnissa on edustettuna harvemmin – erityisesti jos tutkimus kohdistuu lasten terveyttä, kasvatusta ja hyvinvointia koskeviin aineistoihin, jollaisena suurinta osaa lapsia koskevasta dokumenttiaineistosta voidaan pitää. Tämä asetelma on ongelmallinen monestakin syystä (perusteellisempi pohdinta aiheesta Dyer & Demeritt 2009).

Kun lapsia koskevia dokumentteja tutkitaan esimerkiksi yhteiskunnallisen muutoksen näkökulmasta, ovat tutkimuksen eettisyyteen liittyvät kysymykset hyvin toisenlaisia kuin vaikkapa diagnostiikan tutkimusta koskevat lääketieteelliset kysymykset. Lautakunnat joutuvat siis hankalaan rakoon pohtiessaan näiden tutkimusten eettisyyttä: ne eivät ole kompetentteja arvioimaan täysin eri tieteenalan lähtökohdista asettuvaa tutkimusta, joten niiden on joko luotettava tutkijan omaan arvioon tai arvioitava tutkimussuunnitelmaa epäsovivin kriteerein. Myös tutkija päätyy tilanteessa vaikean tehtävän eteen: hänen on vakuutettava lautakunta tutkimuksen eettisyydestä voimatta tukeutua oman tieteenalansa etiikkaan ja perusteltava näin ollen eettiset ratkaisunsa suhteessa kysymyksiin, jotka eivät sitä kosketa. Usein vasta tämän molempia osapuolia turhauttavan lupamenettelyn jälkeen tutkijan on mahdollista saada käyttöönsä tutkimukseen soveltuvien lasten huoltajien yhteystietoja, joilta hän voi pyytää suostumusta lasta koskevien tietojen tutkimiseen. Sanomattakin on selvää, että prosessin tarkoitus eli tutkimuksen eettisyyden arviointi jää tässä kohtaamattomuuden tilassa varsin vähäiseksi.

Yksi keino välttää tämän kaltaisia prosesseja on pyytää tutkimukselleen yliopiston tutkimuseettisen toimikunnan lausuntoa ja pyrkiä vakuuttamaan tutkimuksen toteuttamispaikka tällä tavoin tutkimuksen eettisyydestä – jotta varsinaista suostumusta voidaan kysyä huoltajilta. Tällaisia eri tieteenalojen eettisiin kysymyksiin perehtyneitä toimikuntia on perustettu yliopistoihin viime aikoina. Toisinaan toteutuspaikassa tapahtuvasta tutkimustoiminnasta vastaava henkilö (rehtori, johtaja tms.) voi hyväksyä eettisenä arviona myös tutkimuksen ohjaajan tai muun tutkimusta valvovan tahon lausunnon (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2009).

Toinen vaihtoehto on pyrkiä kosketukseen vanhempien kanssa muita kuin ”virallisia” reittejä pitkin: vapaaehtoisjärjestöjen, yhdistysten, lehtien,

yleisötilaisuuksien ja muiden vastaavien foorumeiden kautta. Tällöin tutkimuksen otos tosin rakentuu hieman toisenlaiseksi kuin koulun kautta saatava alueellisesti rajattu tutkittavien ryhmä, mikä voi olla ongelmallista esimerkiksi tulosten yleistämisen tai kontekstualisoimisen kannalta. Kaikkien tutkimusten osalta tämä ei kuitenkaan ole yhtä merkittävä näkökohta. Tällaisessa tilanteessa suostumuksen kysyminen ja tutkimuksen eettisyyden arvioiminen jää pääasiassa lasten huoltajille ja tutkijalle itselleen, sekä tietysti tutkijakunnalle ja tiedeyhteisölle, joille tutkija työtään esittelee.

Yksinkertaisin tapa saada huoltajien yhteystietoja on lasten ja nuorten henkilökohtainen lähestyminen eli vastauskuoren sisältävien suostumuskirjeiden jakaminen esimerkiksi koulun pihalla suoraan tutkittaville. Oman kokemukseni mukaan juuri koulut suosivat mielellään tätä menettelyä, koska se siirtää vastuun tutkimuksen eettisistä kysymyksistä kouluinstituution ulkopuolelle – toisin sanoen tutkijan, oppilaan ja hänen perheensä väliseksi asiaksi. Kuten kappaleen alussa kuitenkin totesin, ei lasten sitouttaminen tutkimukseen tällä tavoin henkilökohtaisesti ole kuitenkaan eettisesti perusteltua, ellei heidän ole mahdollista ymmärtää, mistä tutkimuksessa on kysymys ja näin ottaa aidosti kantaa tutkimukseen osallistumiseen. Lapsen koulusta kotiin kiikuttama lappu, oli se kenen hyvänsä antama tai mitä hyvänsä asiaa koskeva, otetaan tyypillisesti vastaan koulutyöhön liittyvänä ja näin ollen kannanottoa vaativana viestinä. Esimerkiksi kouluterveydenhuollon koteihin lähettämien kyselyiden korkea vastausprosentti kertoo tästä selkeää kieltään. Jos viestin on lisäksi allekirjoittanut yliopistoa edustava tutkija, kantaa se koulun auktoriteetin lisäksi mukanaan myös yliopiston arvovaltaa. Lähestyessään tutkittavia tällä tavoin tutkija siis asemoi itsensä varsin hierarkkisesti suhteessa tutkimuskohteeseensa.

Jos tutkija haluaa antaa lapsille ja heidän huoltajilleen aidon mahdollisuuden joko osallistua tai olla osallistumatta tutkimukseen, ei lasten suora lähestyminen siis välttämättä ole paras tapa aloittaa aineistonkeruuta. Lähestymistapa soveltuu parhaiten tutkimukseen, jossa lasten on helppo ymmärtää, mistä tutkimuksessa on kysymys, eikä kysymystilanteen voida ajatella asettavan heitä vaikeaan tilanteeseen. Mikäli tutkijan on mahdollista lähestyä tutkimukseensa soveltuvien lasten ja nuorten vanhempia esimerkiksi koulun vanhempainillassa, on suora lähestyminen eettisesti perustellumpaa. Tällöinkään ei kuitenkaan päästä täysin eroon hierarkkisesta suhteesta, jonka koulu ympäristönä tarjoaa. Ideaalista olisikin, jos tutkija voisi tavoittaa vanhemmat heidän omalla maaperällään (esim. työpaikalla, kotona, välittömässä asuinympäristössä), missä he ovat sosiaalisesti vahvassa asemassa ottaakseen kantaa lastaan koskevaan tutkimukseen.

Eettisen vastuun määrittelyminen

Kun tutkimusaineiston keruussa on edetty tilanteeseen, jossa tutkija tai tutkimusryhmä on päässyt kosketuksiin huoltajien kanssa, ollaan uuden ongelmavyöhdin edessä. Missä asioissa huoltaja on yhtäältä *kompetentti* arvioimaan tutkimuksen hyväksyttävyyttä lapsensa kannalta ja milloin hänellä on toisaalta *oikeus* ottaa kantaa? Edellä on pohdittu laajasti huoltajien asemaa ja oikeuksia eri-ikäisiä lapsia ja nuoria koskevassa tutkimuksessa. Epäsuorissa tutkimusasetelmissä, kuten rekisteritietoihin ja viranomaisdokumenteihin perustuvassa tutkimuksessa on syytä kysyä, onko huoltaja kompetentti arvioimaan esimerkiksi sitä, tekeekö tutkija lapselle oikeutta tulkitessaan hänen neuvolakirjojaan diskurssianalyttisesti lapsuuden muutosta koskevassa tutkimuksessaan. Onko huoltajalla oikeus päättää lapsensa puolesta, saako häntä koskevaa yksityistä tietoa käyttää aineistona tietynlaisten lapsuutta koskevien yleisten totuuksien tuottamiseen (esim. tutkimus, jossa selvitetään etnisyyden yhteiskunnallisia merkityksiä) tai aivan erityisen lapsuutta koskevan tiedon tuottamiseen (esim. tutkimus, joka tuottaa tietoa raskaudenkeskeytyspäätösten arvioimiseen)? Toisin sanoen, millaisiin kysymyksiin huoltajalta pitää pyytää suostumus ja mitä asioita koskien hänellä on oikeus tällainen suostumus lapsen puolesta myöntää?

Nämä kysymykset herättävät pohtimaan tutkimuseettisen vastuun jakautumista tutkijoiden, yhteiskunnan edustajien, huoltajien ja lapsen tai nuoren itsensä välillä. Tämänkaltaisten eettisten kysymysten ratkaisemisessa tutkijalle on hyötyä perusteellisesta tutkimussuunnitelmasta, jossa tutkimuksen tavoitteita ja erityisesti sen eettis-metodologisia lähtökohtia käsitellään huolellisesti. Eettisesti valveutunut tutkimussuunnitelma voi olla luonteeltaan varsin erilainen kuin rahoittajaa varten laadittu versio, eikä sen tarvitse muodollisestikaan olla 12-sivuinen dokumentti. Tutkimussuunnitelmana voi toimia vaikkapa tutkimuksen perusteita pohtiva artikkeli tai seminaarityö tai yhtä hyvin tutkimusryhmän keskustelujen pohjalta koottu ranskalaisten viivojen kokoelma. Olipa tutkimussuunnitelma muodoltaan millainen hyvänsä, ei kentälle ole hyvä rynnätä heti tutkimuksen alkuvaiheessa. Sekä tutkimuseiikan että empiirisen aineistonkeruun onnistumisen kannalta tutkijan on hyvä olla ”kyynärpäitä myöten” tutkimuksensa sisällä aineistonkeruuta aloitellessaan (Haraway 1988; England 1994; Rose 1997).

Ennen kuin tutkimuksen ideaa voi esitellä tutkimusalaan perehtymättömälle taholle – oli kyseessä sitten eri tieteenalaa edustava eettinen toimikunta

tai huoltaja – on tutkijan tiedettävä tarkalleen *miksi* tutkimuksessa tavoitellaan tietynlaista tietoa, *millä tavalla* kerättävien aineistojen pohjalta tällaista tietoa pystytään tuottamaan ja *mihin tarkoitukseen* tutkija tietoa tulee käyttämään. Nämä kysymykset auttavat erittelemään myös tutkimuksen eettistä vastuuta. Hyvä nyrkkisääntö on, että vasta kun tutkija pystyy kääntämään tutkimuksensa tavoitteet ja periaatteet arkikielelle, hän on valmis kantamaan oman vastuunsa tutkimuksen eettisyydestä. Tällöin huoltajan tehtäväksi jää ottaa kantaa siihen, saako hänen lapsensa tietoja käyttää tutkijan tavoitteiden mukaiseen tutkimukseen ja hänen esittämiensä tarkoituserien edistämiseen. Lapselta itseltään, mikäli mahdollista, voidaan puolestaan tiedustella suostumusta suoraan kohtaamiseen liittyvän eettisen koodiston mukaisesti. Eettinen toimikunta voi tällöin keskittyä tutkijan esittämien ratkaisujen arvioimiseen ja lisänäkökohtien esittämiseen.

Epäsuoran kohtaamisen välineitä – Esimerkkinä neuvola- aineistojen käyttö lapsuuden merkitysten rakentumisen tutkimisessa

Tutkimuksen moninäkökulmainen suunnittelu ja tutkimusmenetelmien huolellinen valinta parantavat paitsi aineistonkeruun tuloksia, myös tutkimuksen eettistä pohjaa. Tämän lisäksi tutkijan on luotava jonkinlainen strategia, jonka mukaisesti hän kohdettaan lähestyy. Tätä tutkimustyön valmisteluvaihetta voidaan kuvata myös metodologiseksi työskentelyksi. Vaihe on erityisen tärkeä tutkimuksissa, joissa aineistonkeruu, aineistojen käsittely ja analysointi tapahtuvat limittäin. Esittelen seuraavaksi muutamia tutkimusstrategioita, jotka tarjoavat välineitä eettisesti kestävä, epäsuoriin kohtaamisiin perustuvan tutkimuksen aineistojen keruuseen, käsittelyyn ja analysointiin. Nämä strategiat mukailevat luvun alussa esittelemäni refleksiivisen tutkimustavan periaatteita.

Yksi menetelmällinen apuväline, josta jo olemassa olevia aineistoja hyödyntävä tutkija voi saada tukea eettisten kysymysten huomioimisessa, on useiden aineistojen ja näkökulmien käyttäminen. Tämä usein triangulaatioksi kutsuttu tutkimusstrategia antaa apuvälineitä aineistojen kriittiseen lukemiseen ja niissä esitettyjen tietojen suhteellistamiseen (Tuomi & Sarajärvi 2009). Triangulaatiota itsessään ei voi pitää ”eettisenä strategiana”, koska se voi tarkoittaa

käytännössä melkein mitä hyvänsä moninäkökulmaisuutta. Idean sisäistäminen kuitenkin auttaa positionaalisuuden ja tiedon situationaalisuuden ongelmien kohtaamisessa. Käytännössä tätä tutkimusorientaatiota voidaan soveltaa seuraavaan tapaan (Kallio 2006):

Tutkimuksessa halutaan perehtyä lapsuuden muutokseen valikoitujen lasten neuvolahistorioiden kautta. Tutkimusaineistoksi on valittu lasten neuvolakirjat, joita analysoimalla on tarkoitus selvittää, millaista lapsuutta neuvoloissa on tuotettu ja uusinnettu tietyllä ajanjaksolla. Tutkimuksen keskeisiksi eettisiksi ongelmiksi tunnistetaan tiedon tuottajien positionaalisuus suhteessa tutkijaan ja lapseen sekä tiedon situationaalisuus eli neuvolakirjamerkintöjen merkitysten ”oikein” avaamisen ongelma. Avuksi päätetään ottaa triangulatiivinen lähestymistapa. Triangulaation idean mukaisesti tutkimuksessa päätetään koota neuvolakirjamerkintöjen lisäksi myös muita kyseistä lapsuutta koskevia materiaaleja. Muiden muassa lapsesta annetut asiantuntijalausunnat (esim. lääkärinlausunnat, koulun todistukset), erilaiset luonnolliset aineistot (esim. piirustuksia, valokuvia), lapsen hyvin tuntevien ihmisten haastattelut (esim. vanhemmat, opettajat, lastenhoitajat) sekä terveydenhoitajan asiantuntijuutta koskevat dokumentit (esim. koulutuspoliittiset linjaukset, täydennyskoulutusmateriaalit), ammattikäytössä ollut välineistö (esim. työssä käytetyt lomakkeet ja ohjeistot) ja työympäristöä kuvaava materiaali (esim. terveydenhuoltojärjestelmän strategiat) toimivat hyvin tällaisina täydentävinä aineistoina. Näiden lisätietojen avulla neuvolakirjoihin kirjattujen merkintöjen ymmärtäminen kontekstissaan, niiden suhteellistaminen ja tiedon tuottajien asemoiminen suhteessa lapseen on helpompaa. Myös tutkijan omien tietojen ja esiyymmärrysten reflektointi helpottuu moninäkökulmaisen aineiston myötä.

Epäsuoran tutkimuksen tärkein analyttinen apuväline on aineistojen kriittinen luenta ja suhteellinen tulkinta, jotka kuuluvat olennaisena osana myös edellä esiteltyyn tutkimusotteeseen. Kun lasta koskevia tietoja ei tarkastella häntä suoraan kuvaavina faktoina vaan tunnistetaan, että ne on laadittu tiettyä tarkoitusta varten, tietyn henkilön toimesta, tietyn asiantuntijuuden näkökulmasta, tietyssä aikana ja tietyssä paikassa, pystytään niitä suhteellistamaan ja tiedoista tehtyjä tulkintoja kontekstualisoimaan (Haney 2002; Hydén & Överlien 2004). Käytännössä tämä luenta ja tulkitseminen voi edetä vaikkapa seuraavasti:

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää neuvolassa tuotetun tiedon kautta, miten tiettyjen lasten terveys ja hyvinvointi rajatulla ajanjaksolla on muuttunut. Tällöin

terveydenhoitajan tekemiä neuvolakirjamerkintöjä tutkittaessa tulee tulkintakehyksessä ottaa huomioon ainakin seuraavat seikat. Näiden ”tulkintakoodien” avulla lasta koskevista merkinnöistä on mahdollista tehdä päätelmiä, jotka avaavat merkitsijän tulkintakehystä ja ovat näin ollen lasta kohtaan mahdollisimman rehellisiä ja tekevät hänelle ihmisenä oikeutta.

1. Instituutio, jonka tarpeisiin tieto on tuotettu;
2. Ammatti, jonka harjoittajana terveydenhoitaja lasta koskevat merkinnät on tehnyt;
3. Disipliini, jonka näkökulmasta terveydenhoitaja lasta on lähestynyt;
4. Lapsuutta koskeva ymmärrys, lapsipoliittiset linjaukset ja diskurssit, joka ovat olleet vallitsevia merkintöjenteon aikaan;
5. Yhteisöt, joiden jäsenenä lasta on tarkasteltu; sekä
6. Paikka, missä merkinnät on tehty.

Useiden aineistojen ja tulkintaikkunoiden hyödyntäminen antaa tutkijalle välineitä tarkastella lasten elettyä elämää matkankin päästä tarkkanäköisesti ja monipuolisesti. Aineistojen tulkintaan ja analyysin pohjalta syntyvään uuteen tietoon liittyvät eettiset kysymykset tulevat tällöin käsitellyiksi tutkimuksen kuluessa sitä mukaa, kun niitä ilmenee.

Tutkimuksen eettistä kestävyyttä voidaan parantaa myös geopolittisesti sensitiivisellä tutkimusotteella, joka tarkoittaa käytännössä tutkimuskohteen kontekstualisoimista. Maantieteilijöiden sosiaali- ja yhteiskuntateoreettiselle tutkimukselle tyypillisesti esittämä kritiikki nousee yleisen ja erityisen välisestä suhteesta: ollakseen uskottavia ”yleiset totuudet” on voitava konkretisoida joissakin paikoissa tapahtuviksi, ja yksittäisten tapausten relevanssi paljastuu vasta, kun ne voidaan kiinnittää laajempiin merkityksiin. Toisin sanoen tapahtumien tarkasteleminen ainoastaan yhdessä mittakaavassa, oli se sitten mikro- tai makro-tasoinen, ei ole mielekäästä, mikäli ilmiötä pyritään ymmärtämään kokonaisvaltaisesti. Edellisen esimerkkitapauksen kohdalla tämä kontekstualisoiminen voi tarkoittaa vaikkapa seuraavaa:

Tutkimuksessa halutaan perehtyä suomalaisen lapsuuden muutokseen valikoitujen lasten neuvolahistorioiden kautta. Tarkasteltaessa tutkimuskohdetta tarkemmin voidaan siitä tunnistaa useita merkityslatautuneita käsitteitä, joiden avaaminen auttaa tulkitsemaan lasten tietoja laajemmassa viitekehyksessä.

1. Tutkimuksen keskiössä on ”suomalainen lapsuus”. Käsiteparin molemmat osat ovat sosiaalisesti rakentuneita, joten tutkijan tulee selvittää itselleen mitä hän tarkoittaa ”suomalaisuudella” ja ”lapsuudella”. Tämän lisäksi myös käsitepari kokonaisuudessaan kaipaa suhteellistamista – esimerkiksi Yhdistyneiden Kansakuntien määrittelemän lapsuuden, ruotsinsuomalaisen lapsuuden ja amerikkansuomalaisen lapsuuden suhteen.

2. Toinen keskeinen käsite on ”muutos”. Voidakseen tarkastella muutosta tutkijan täytyy ensin määritellä minkä suhteen hän muutosta tarkastelee (tietyn ajan lapsuus, tietyn aikavälin muutos, tietyssä paikassa tapahtuva muutos jne.) ja millainen muutos tutkimuksessa nähdään kiinnostavana (yhteiskunnallinen muutos, ajankäytön muutos, elinympäristön muutos, käytäntöjen muutos, koetun lapsuuden muutos jne.).

3. Tärkeimmäksi tutkimusaineistoksi on määritelty ”neuvolahistoriat”. Myös tämän käsiteparin molemmat puoliskot on hyvä purkaa. ”Suomalaisen neuvolan” historia itsessään on aivan erityinen – sekä järjestelmänä että kansallisen perherakenteen uudistajana. Lasten ”neuvolahistorioilla” puolestaan voidaan tarkoittaa montaa asiaa – deskriptiivistä kuvailua neuvolatoiminnasta tai genealogista nykyisyyden rakentumista.

4. Tutkimuksessa käytetään tietyn perustein valikoitujen lasten neuvolahistorioita suomalaisen lapsuuden muutoksen kuvaajina. Tapauksen valinta pitää perusteella suhteessa edellisiin käsitteisiin, jotta tulee ymmärrettäväksi miten juuri näitä lapsia koskevat tiedot soveltuvat (tietyllä tavalla määritellyn) suomalaisen (tietyllä tavalla ymmärrety) lapsuuden (tietyllä tavalla rajatun) muutoksen tarkasteluun.

Tällaisen käsitteellisen dekonstruktion suhde tutkimuksen eettisyyteen voi tuntua ensi alkuun epäselvältä. Millä tavalla se, miten suomalaisuus ymmärretään, vaikuttaa siihen, onko Matin tai Maijan neuvolakirjan tulkitseminen tietyllä tavalla eettisesti kestävä? Mitä tekemistä Marttajärjestön 1920-luvulla käynnistämällä Äidinpalkintokilpailulla on neuvolantäidin kotikäynnin tarkoituksien kanssa? Miksi lapsia koskevien tietojen kautta rakentuvan lapsikuvan tulkitsemisessä on myös eettisessä mielessä tärkeää pohtia, suhtaudutaanko historiaan tutkimuksessa realistisesti vai konstruktivistisesti? Seuraavat esimerkit auttavat valottamaan geopolittisen sensitiivisyyden ideaa (Kallio 2006):

Esimerkki 1. Lääkäri perustelee epäilystä lapsen poikkeavuudesta lausunnossaan toteamalla, että lapsella on karkeat ulkonäköpiirteet ja karkeahkot hiukset. Lausunto on annettu aikana, jolloin neuvoloiden asiakaskunta oli kyseisellä paikkakun-

nalla etnisesti varsin homogeenistä. Monikulttuurisuuteen liittyvät kysymykset eivät olleet politisoituneet Suomessa tavalla, joka tekisi lausunnosta poliittisesti epäkorrektin, vaikka se vanhempien korvissa aika ikävältä kuulostikin. Lääkärin käsitys normaalista suomalaisesta lapsuudesta rakentui siis etnisyyden varaan tavalla, jota ei nykyään voisi ilmaista leimautumatta rasistiksi (vrt. mongolismi/Downin oireyhtymä).

Esimerkki 2. Nykyinen neuvolajärjestelmä on rakentunut pitkälti Marttajärjestön terveysneuvonnan pohjalta. Eräs pitkäaikaisimmista lapsiperheiden tukemisen muodoista, joka on edelleen käytössä, perustuu neuvolatyöntekijöiden kotikäynteihin. Näiden käyntien historia alkaa Folkhälsanin ja Marttajärjestön Äidinpalkitsemiskilpailusta, jonka yhtenä keskeisenä tavoitteena oli rotuhygieninen valistustyö: suomensuomalaisten lasten suhteellinen osuus oli kasvussa, joten sitä haluttiin rajoittaa kansakunnan edun nimissä (Mattila 1999, 216). Neuvolan kotikäyntien yksi tärkeä tehtävä on edelleen kodin tarkastaminen: vääränlainen koti antaa aiheita erikoistarkkailuun, mikä näkyy myös neuvolakirjojen teksteissä.

Esimerkki 3. Lapsen neuvolakirjamerkinnot kertovat yksi toisensa jälkeen tilanteista, joissa lapsi käyttäytyy huonosti niin neuvolan vastaanotolla, kotona kuin koulussakin. Opettajat, äiti ja neuvolatyöntekijät menettävät lapsen kanssa vuoron perään hermonsä. Neuvolakirjassa on runsaasti merkintöjä, jotka eivät kaikilta osin vaikuta harkituilta ammattilaisen kommenteilta (*Ylimielinen! RAJAT!*). Lapselle diagnosoidaan tarkkaavaisuus- ja ylivilkkaushäiriö ADHD, ja hänelle suositellaan amfetamiinipohjaista lääkitystä. Realistisen historiantulkinnan mukaan voidaan todeta, että kyseessä on uudehko diagnoosi, jonka perusteella lasta voidaan hoitaa. Suomalainen lapsuus on siis muuttunut siten, että paremman diagnostiikan ansiosta myös tämän tyyppisten ongelmien hoitaminen kemiallisin keinoin on mahdollista. Konstruktionistisen historian tulkinnan mukaan puolestaan voidaan päätyä tarkastelemaan tilannetta toisesta suunnasta. Kansainvälisillä lääketieteellisuuden markkinoilla tapahtui 1950-luvulla merkittävä muutos, kun amfetamiinipohjaisten lääkkeiden syntetisoiminen laajaan kaupalliseen levitykseen tuli mahdolliseksi (Tuomainen ym. 1999, 46). Tämän innovaation seurauksena ryhdyttiin diagnosoimaan erilaisia oireyhtymiä, joiden perusteella lääkkeitä määrättiin. 2000-luvulle tultaessa oireyhtymät ja niiden hoitoon soveltuvat lääkevalmisteet olivat luonnollistuneet niin, että niiden pitkäaikainen käyttö kuuluu normaaliin suomalaiseen lapsuuteen.

Oheiset omassa tutkimuksessani esiin tulleet seikat osoittavat, että vaikkapa suomalaisen lapsuuden muutoksen tutkiminen tiettyjen lasten neuvolahistorioiden kautta edellyttää runsaasti paneutumista siihen, mitä ja mistä lasten tiedot loppujen lopuksi kertovat. Ne totuudet, joita tutkija työssään uusintaa ja

tuottaa, tulevat vaikuttamaan sekä niiden lasten elämään, jotka tutkimukseen ovat osallistuneet että kaikkien niiden ihmisten elämään, joita tutkimuksen tulokset ylipäättään koskettavat. Siksi tutkimuskohteen asemoiminen eri mittakaavoissa on myös eettinen kysymys.

Eettiset ”työkalut”, joita tässä kappaleessa olen esitellyt, ovat limittäisiä ja tietyntilaisen tutkimuksen yhteydessä rakentuneita. Laadullisessa tutkimuksessa eettinen strategia rakentuukin aina enemmän tai vähemmän tutkimusprosessissa, räätälöitynä juuri kyseisen tutkimuksen tarpeisiin. Omassa työssäni en ole pyrkinyt pitämään metodologista ja eettistä pohdintaa toisistaan erillisinä vaan mieluumminkin nivonut ne yhteen refleksiiviseksi tutkimustavaksi, joka on avoin erilaisille geopoliittisille mittakaavoille, tunnistaa tiedon situationaalisen olemuksen ja tunnustaa asemaerojen olemassaolon. Näistä lähtökohdista tutkimusaineistojen parissa työskennellessä voi eettisiä kysymyksiä pohtia aina niiden ilmetessä.

Mitä tiedolle tapahtuu?

Tieteellisen tutkimuksen tavoitteena on tuottaa uutta tietoa. Laadullisessa ihmistieteellisessä tutkimuksessa tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että uuden tiedon avulla pyritään joko ymmärtämään tai selittämään jotakin ilmiötä paremmin tai tuomaan siitä näkyviin uusia näkökulmia tai vaikkapa epäkohtia. Tutkimuksessa syntyvä tieto on siis aina potentiaalisesti myös vallankäytön väline. Miten tämä tulisi huomioida tutkimuksen tuloksia julkaistaessa, popularisoitaessa ja tietoa sovellettaessa – erityisesti silloin, kun tutkimustietoa on koottu epäsuorilla menetelmillä?

Raportointivaiheessa tutkimuksessa tuotettu tieto on vielä pitkälti tutkijan tai tutkimusryhmän omissa käsissä. Myös eettinen vastuu tiedon tuottamisesta on siis suurelta osin heidän kontollaan. Jotta tutkija pystyisi käyttämään tiedon tuottamiseen liittyvää valta-asemaansa oikein, on hänen lapsuutta koskevia tuloksia julkaistessaan tärkeää olla tietoinen vallastaan. Edellisessä kappaleessa esitellyn tapauksen kohdalla voidaan esimerkiksi todeta, että tutkijan tulokinnasta riippuen neuvolatyöntekijän suhde lapseen voi näyttäytyä vaikkapa symbolisena väkivaltana, matriarkaalisen valtajärjestelmän määrittelemänä hierarkiana, kansallisen terveyspolitiikan konkretisoitumisen tilana tai asiantuntemukselle rakentuvana hoivasuhteena. Näiden tulkintojen seurauksena

syntyvät tulokset kertovat suomalaisesta lapsuudesta varsin erilaisia tarinoita. Tullessaan julkisiksi nämä tarinat rakentavat kollektiivista käsitystä siitä, millaisesta puusta suomalaiset on veistetty; ne muuttuvat totuuksiksi. Tutkijan yhtenä tärkeänä tehtävänä on pohtia, millaisia totuuksia hänen tutkimuksensa pohjalta rakentuu (Kallio 2009).

Kun tutkimuksen tulokset on julkaistu akateemisilla foorumeilla, voidaan ne myös popularisoida eli tuoda kaikkien aihepiiristä kiinnostuneiden saataville. Tieteen popularisointiin liittyvät samat eettiset kysymykset kuin sen julkaisemiseen yleisemminkin, mutta kuulijakunnan varsin erilaisiin positioihin tulee kiinnittää erityistä huomiota. Kun tutkimustulokset eivät päädykään kollegojen työpöydille vaan asiaan tarkemmin perehtymättömien ihmisten aamukahvipöytiin ja televisioiltoihin, on tulosten esittelemisessä noudatettava erityistä huolellisuutta. Esimerkiksi neuvolainstituution kriittinen tarkastelu näyttäytyy helposti koko neuvolajärjestelmän kritiikkinä, ellei tutkimuksen mieltä pystytä kääntämään arkikielelle. Tällöin tutkimustulokset tulkitaan helposti väärin, eikä rakentava kritiikki pääse vaikuttamaan ihmisten ajatteluun. Toisinaan tuloksia on ”taivutettava” sopivaan muotoon, jotta niiden popularisointi onnistuisi mielekkäällä tavalla. Lasten ongelmia korostavan lapsuusdiskurssin tuottamaa normaalin lapsuuden kriteerien muutosta voidaan populaarissa esityksessä illustroida arjen esimerkein – vaikkapa kertomalla, että se mikä ennen tarkoitti hidasta oppimista, tarkoittaa nykyään oppimishäiriötä. Tässä taivuttelutyössä ei ole kysymys tiedon vääristelystä, vaan tutkijan harkintaan perustuvasta tiedon kontekstualisoinnista.

Tutkimustulosten soveltamiseen liittyvät eettiset kysymykset ovat tutkijan kannalta erityisen vaikeita siksi, että soveltamisvaiheessa eettinen valta siirtyy pitkälti pois tutkijan käsistä. Tuloksia julkistaessaan ja popularisoidessaan tutkijan on hyväksyttävä, että niitä voidaan käyttää hänen näkökulmastaan myös ”väärin” – edistämään tutkimuksen arvopohjasta eriäviä tarkoituseriä ja intressejä. Tällöin myös tutkijan tutkittavien puolesta ottama eettinen vastuu, joka korostuu epäsuorissa tutkimustavoissa, voi tulla kyseenalaistetuksi. Esimerkiksi neuvolaa koskevan kritiikin käyttäminen neuvoloiden resurssien leikkaamisen perusteena tuntuu varsin ongelmalliselta, jos tutkimuksen tavoitteena on ollut neuvolatoiminnan moninaisten merkitysten osoittaminen. Tutkija asettuu myös eettisesti vaikeaan tilanteeseen, jos tutkimuksen tuloksia käytetään tutkimukseen osallistuneen lapsen tai nuoren, tai hänen viiteryhmänsä, aseman heikentämiseen.

Hankalien tulkintojen ennalta ehkäiseminen on osittain mahdollista – tutkimustulosten huolellinen perusteleva ja tutkimuksen toteutuksen avaaminen kuulijoille auttavat jo paljon. Tutkimuksen soveltamista voi pyrkiä myös rajoittamaan ilmaisemalla, että tutkija ei toivo tuloksia käytettävän tietynlaiseen tarkoitukseen. Laajassa mittakaavassa tutkijalla ei kuitenkaan juuri ole välineitä tutkimuksessa tuotettujen totuuksien ”omistamiseen” – ne elävät omaa elämäänsä ja saavat erilaisia merkityksiä riippuen siitä, miten niitä tulkitaan. Tämä tulee huomioida jo tutkimuksen suunnitteluvaiheessa.

Tutkijan vastuu

Tässä luvussa on käsitelty epäsuoriin kohtaamisiin perustuvan tutkimuksen eettisiä kysymyksiä. Tutkimuksen eettisiä periaatteita on lähestytty positionaalisuuden, tiedon situationaalisuuden ja refleksiivisen tutkimustavan näkökulmista. Näiden eettis-metodologisten tulokulmien kautta on pohdittu empiirisen tutkimuksen aloittamisen problematiikkaa, tutkimusaineistojen keruuseen ja analysointiin liittyviä pulmia sekä tutkimustulosten raportoinnin ja soveltamisen ongelmakohtia. Yhtenä tutkimusstrategiana on esitetty moninäkökulmainen, refleksiivinen tutkimusote, joka mahdollistaa tutkimuksen eettisten kysymysten tarkastelun läpi tutkimuksen useista eri näkökulmista. Toisena tutkimuksen etiikkaan liittyvänä kysymyksenä on nostettu esille geopoliittinen sensitiivisyys, jonka avulla lasta ja nuorta koskevia tietoja voidaan tarkastella kriittisesti.

Tämän kaltaisista tutkimusstrategisista apuvälineistä huolimatta tutkijan on kuitenkin tunnistettava, että tutkimuksen keskeisin eettinen työkalu on aina tutkija itse (Katz 1992). Mäkelää (tässä teoksessa) mukaillen tutkijan ja lapsen sekä hänen holhoojiensa ja muiden auktoriteettiensa välinen suhde yhteiskunta- ja käyttäytymistieteellisessä tutkimuksessa on niin monimutkainen, ettei laadullista tutkimusta tekevällä tutkijalla ole usein muuta vaihtoehtoa kuin vetää itse työnsä eettiset rajat, mikäli hän aikoo tutkimuksensa toteuttaa (Balen ym. 2006). Tämä pätee erityisesti epäsuoraan kohtaamiseen perustuvaan tutkimukseen, jossa jatkuva neuvottelu lasten ja nuorten kanssa ei ole mahdollista. Tutkija voi pyytää tutkimukselleen siunausta niin eettisiltä toimikunnilta, lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavilta ammattilaisilta, huoltajilta tai lapsilta ja nuorilta itseltään, mutta yksikään suostumus tai lupa ei sellaisenaan takaa tutkimuksen eettisyyttä.

Tutkimuksen perimmäiset eettiset kysymykset ratkaisee aina tutkija tai tutkimusryhmä, jonka tulee olla hyvin perillä siitä, mitä tutkimuksessa ollaan tekemässä, miksi, ja mitä seuraamuksia tutkimuksesta voi koitua (Baarts 2009). Tutkimuseettisten kysymysten pitäisikin siis olla tutkijan työpöydällä prosessin alusta loppuun saakka, eikä niitä tulisi edes yrittää ratkaista kertaluonteisesti mekaanisten lupaprosessien tai menetelmällisten valintojen avulla. Perustellut ratkaisut, huolella valitut aineistot ja menetelmät sekä herkkyys aineistojen analysoinnissa ja tulkinnassa muodostavat hyvän tuen, jota vasten tutkija voi työssään nojata – vaikka ilman tutkimukseen osallistuvien lasten ja nuorten vuorovaikutuksen selkänäjoakin.

Kirjallisuus

- Alderson, Priscilla & Goodey, Christopher (1996) Research with Disabled Children: How Useful is Child-centred Ethics? *Children & Society* 10 (2), 106–116.
- Baarts, Charlotte (2009) Stuck in the Middle: Research Ethics caught between Science and Politics. *Qualitative Research* 9 (4), 423–439.
- Balen, Rachel & Blyth, Eric & Calabretto, Helen & Fraser, Claire & Horrocks, Christine & Manby, Martin (2006) Involving Children in Health and Social Research. *Childhood* 13 (1), 29–48.
- Barker, John & Weller, Susie (2003) 'Never work with Children?' The Geography of Methodological Issues in Research with Children. *Qualitative Research* 3(2), 207–227.
- Bell, Nancy (2008) Ethics in Child Research: Rights, Reason and Responsibilities. *Children's Geographies* 6 (1), 7–20.
- Dyer, Sarah & Demeritt, David (2009) Un-ethical review? Why it is wrong to apply the Medical Model of Research Governance to Human Geography. *Progress in Human Geography* 33(1), 46–64.
- England, Kim (1994) Getting Personal: Reflexivity, Positionality, and Feminist Research. *Professional Geographer* 46 (1), 80–89.
- Foucault, Michel (2003) *Society must be defended: Lectures at the Collège de France, 1975–1976*. New York: Picador [transl., orig. 2001].
- Griffith, Daniel (2008) Ethical Considerations in Geographic Research: What especially Graduate Students need to know. *Ethics, Place & Environment* 11 (3), 237–252.
- Haney, Lynne (2002) Negotiating Power and Expertise in the Field. Teoksessa Tim May (ed.) *Qualitative Research in Action*. Lontoo: Sage, 286–299.
- Haraway, Donna (1988) Situated knowledges: The Science Question in Feminism as a site of discourse on the Privileged of Partial Perspective. *Feminist Studies* 14 (3), 575–599.
- Hill, Malcolm & Laybourn, Ann & Borland, Moira (1996) Engaging with Primary-aged Children about their Emotions and Well-being: Methodological Considerations. *Children & Society* 10 (2), 129–144.
- Holloway, Sarah & Valentine, Gill (2000) Spatiality and the new Social Studies of Childhood. *Sociology* 34 (4), 763–783.
- Hood, Suzanne & Kelley, Peter & Mayall, Berry (1996) Children as Research Subjects: a Risky Enterprise. *Children & Society* 10 (2), 117–128.
- Hopkins, Peter (2007) Positionalities and Knowledge: Negotiating Ethics in Practice. *ACME: An International E-Journal for Critical Geographies* 6 (3), 386–394.
- Hopkins, Peter & Bell, Nancy (2008) Interdisciplinary Perspectives: Ethical Issues and Child Research. *Children's Geographies* 6 (1), 1–6.
- Hydén, Margareta & Överlien, Carolina (2004) "Doing" Narrative Analysis. Teoksessa Deborah K. Padgett (ed.) *The Qualitative Research Experience*. Belmont: Wadsworth/Thomson Learning.
- Ireland, Lorraine & Holloway, Immy (1996) Qualitative Health Research with Children. *Children & Society* 10 (2), 155–164.

- James, Alison & Prout, Alain (1990) (eds) *Constructing and Reconstructing Childhood. Contemporary Issues in the Sociological Study of Childhood*. Lontoo: Falmer Press.
- Jones, Owain (2001) Before the Dark of Reason: Some Ethical and Epistemological Considerations on the Otherness of Children. *Ethics, Place & Environment* 4 (2), 173–178.
- Kallio, Kirsi Pauliina (2006) *Lasten poliittisuus ja lapsuuden synty. Keho lapsuuden rajankäynnin tilana*. Acta Universitatis Tamperensis, 1193. Acta Electronica Universitatis Tamperensis, 574. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Kallio, Kirsi Pauliina (2009) Totuus lapsuudesta vai lapsuustotuuksia? Metodologisia lähtökohkia lapsuuden nykyisyyden historian tutkimukseen. *Kasvatus & Aika* 3 (3), 115–131. [Http://www.kasvatus-ja-aika.fi/site/?lan=1&page_id=228](http://www.kasvatus-ja-aika.fi/site/?lan=1&page_id=228). (Viitattu 11.1.2010.)
- Katz, Cindi (1991) Sow What You Know: The Struggle for Social Reproduction in Rural Sudan. *Annals of the Association of American Geographers* 81 (3), 488–514.
- Katz, Cindi (1992) All the World is Staged: Intellectuals and the Projects of Ethnography. *Environment & Planning D: Society & Space* 10 (5), 495–510.
- Katz, Cindi (2004) *Growing Up Global. Economic Restructuring And Children's Everyday Lives*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Kesby, Mike (2005) Rethorizing Empowerment-through-participation as a Performance in Space: Beyond Tyranny to Transformation. *Signs: Journal of Women in Culture and Society* 30 (4), 2037–2065.
- Kesby, Mike & Gwanzura-Ottmoller, Fungisai & Chizororo, Monica (2006) Theorising Other, 'Other Childhoods': Issues Emerging from Work on HIV in Urban and Rural Zimbabwe. *Children's Geographies* 4 (2), 185–202.
- Mahon, Ann & Glendinning, Caroline & Clarke, Karen & Craig, Gary (1996) Researching Children: Methods and Ethics. *Children & Society* 10 (2), 145–154.
- Matthews, Hugh & Limb, Melanie & Taylor, Mark (1998) The geography of Children: Some Ethical and Methodological Considerations for Project and Dissertation Work. *Journal of Geography in Higher Education* 22 (3), 311–324.
- Mattila, Markku (1999) *Kansamme Parhaaksi: Rotuhygienia Suomessa vuoden 1935 sterilointilakiin asti*. Bibliotheca Historica, 44. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- Mauthner, Melanie & Birch, Maxine & Jessop, Julie & Miller, Tina (2002) *Ethics in Qualitative Research*. Lontoo: Sage.
- May, Tim (2002) (ed.) *The Qualitative Research in Action*. Lontoo: Sage.
- Meghan, Anne (2009) Challenging Adult Perspectives on Children's Geographies through Participatory Research Methods: Insights from a Service-learning Course. *Journal of Geography in Higher Education* 33 (1), 33–50.
- Miller, Tina & Bell, Linda (2004) Consenting to What? Issues of Access, Gate-Keeping and 'Informed' Consent. Teoksessa Melanie Mauthner & Maxine Birch & Julie Jessop & Tina Miller (eds) *Ethics in Qualitative Research*. Lontoo: Sage, 53–69.

- Morrow, Virginia (2008) Ethical Dilemmas in Research with Children and Young People about their Social Environments. *Children's Geographies* 6 (1), 49–61.
- Morrow, Virginia & Richards, Martin (1996) The Ethics of Social Research with Children: An Overview. *Children & Society* 10 (2), 90–105.
- Padgett, Deborah K. (2004) (ed.) *The Qualitative Research Experience*. Belmont: Thomson Books/Cole.
- Popke, Jeff (2006) Geography and ethics: Everyday Mediations through Care and Consumption. *Progress in Human Geography* 30 (4), 504–512.
- Rose, Gillian (1997) Situating Knowledges: Positionality, Reflexivity and other Tactics. *Progress in Human Geography* 21(3), 305–320.
- Seale, Clive & Gobo, Giampietro & Gubrium, Jaber F. & Silverman, David (2004) (eds) *Qualitative Research Practice*. Lontoo: Sage.
- Shaw, Ian (2008) Ethics and the Practice of Qualitative Research. *Qualitative Social Work* 7 (4), 400–414.
- Sinclair, Ruth (1996) Editorial. *Children & Society* 10 (2), 87–89.
- Suoninen, Eero & Partanen, Jukka (2010) Lapsi kertoo toisesta ajasta ja paikasta, vai kertooko sittenkään? Teoksessa Kirsi Pauliina Kallio & Niina Rutanen & Aino Ritala-Koskinen (toim.) *Missä lapsuutta tehdään*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/LaTu/PerLa. [tulossa]
- Tuomainen, Raimo & Myllykangas, Markku & Elo, Jyrki & Ryynänen, Olli-Pekka (1999) *Medikalisaatio – aikamme sairaus*. Tampere: Vastapaino.
- Tuomi, Jouni & Sarajarvi, Anneli (2009) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2009) Humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja käytäytymistieteellisen tutkimuksen eettiset periaatteet ja ehdotus ennakoarvioinnin järjestämiseksi. [Http://www.tenk.fi/JulkaisutjaOhjeet/eettiset_periaatteet.pdf](http://www.tenk.fi/JulkaisutjaOhjeet/eettiset_periaatteet.pdf). (Viitattu 11.1.2010.)
- Valentine, Gill (1998) "Sticks and stones may break my bones": A Personal Geography of Harassment. *Antipode* 30 (4), 305–332.
- Valentine, Gill (2003) Geography and Ethics: In Pursuit of Social Justice – Ethics and Emotions in Geographies of Health and Disability Research. *Progress in Human Geography* 27 (3), 375–380.
- Vanderbeck, Robert (2010) Päteviä sosiaalisia toimijoita? Pohdintaa lapsuuden tutkimuksen "aikuisesta". Teoksessa Kirsi Pauliina Kallio & Niina Rutanen & Aino Ritala-Koskinen (toim.) *Missä lapsuutta tehdään*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/LaTu/PerLa. [tulossa]